

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΑΞ. ΚΟΛΙΑ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας Μέσων καὶ Νεωτέρων Χρόνων

ΔΥΟ ΣΤΑΘΜΟΙ
ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
(1912, 1940)*

Μακαριώτατε,
Κύριε Πρύτασι,
Κύριοι Συνάδελφοι,
Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ἐμπλεοὶ χαρᾶς, ὑψηλοῦ φρονήματος καὶ υπερηφανείας συνήλθομεν σήμερον εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον χώρον τῶν Μουσῶν, ἵνα ἑορτάσωμεν ἐπέτειον δύο λαμπρῶν γεγονότων τῆς συγχρόνου ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Πεντηκονταετία μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸ πρῶτον, ἐνῶ μόλις 22 ἔτη ἀπὸ τὸ δεύτερον.

Ἑορτάσιμος εἶναι ἡ σημερινὴ ἡμέρα! Πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ Γράμμου καὶ τῆς Ροδόπης μέχρι τοῦ Λιβυκοῦ Πελάγους, ἀπὸ τοῦ Ἰονίου Πελάγους μέχρι τοῦ Ἑβρου καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἁκτῶν τοῦ Αἰγαίου, εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἡ μνήμη τοῦ Πανελληνίου σιγρέφεται σήμερον πρὸς τὰ ὀπίσω ἀναπολοῦσα δύο ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας σελίδας τῆς νεωτέρας ἱστορίας τοῦ ἔθνους. 1912 λέγεται ἡ μία, 1940 ἡ δευτέρα. Εἶναι σελίδες ἐθνικῆς υπερηφανείας καὶ ἀνατάσεως. Εἶναι σελίδες αἰσιοδοξίας διὰ τὸ μέλλον καὶ αὐτοπεποιθήσεως διὰ τὸ παρόν. Ἡ σημερινὴ ἐπέτειος εἶναι ἰδιαζούσης σημασίας, καθόσον διδάσκει ἡμᾶς τὸν δυναμισμὸν τοῦ ἔθνους, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως τῆς ἀπολύτου ἐθνικῆς ἐνότητος. Τὰ δύο δὲ ἑορταζόμενα ἱστορικὰ γεγονότα φέρουν τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο γνώρισμα.

Δὲν θὰ ἐπιδιώξω ρητορικὰ σχήματα. Θὰ περιορισθῶ ἀπλῶς εἰς μίαν, ὅσον ὁ βραχὺς χρόνος τῆς ὁμιλίας μου ἐπιτρέπει, ἐπισήμανσιν τῶν προϋποθέσεων ἐκείνων ὅσαι συνετέλεσαν, ὥστε τὸ ἔθνος νὰ ἐπιτελέσῃ τοὺς δύο τοῦτους μεγάλους σταθμοὺς τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας, σταθμοὺς οἱ

* Ὁμιλία κατὰ τὸν ἐπίσημον ἑορτασμὸν τῆς 50ετηρίδος τῆς ἐνάρξεως τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπετείου τῆς 28ης Ὀκτωβρίου ἐν τῇ Μεγάλῃ Αἰθούρῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου.

ὅποιοι θὰ παρέχουν εἰς αὐτὸ τὴν δύναμιν νὰ μὴ ἀποθαρρύνεται ἀπὸ τὰς ἐκάστοτε ἀντιξοότητας καὶ νὰ βαίνει αἰσιοδοξοῦν πρὸς τὰ ἐμπρός.

Περιέργως ὁ τόσον πολέμιος πάσης φιλελευθέρως κινήσεως, συνεπῶς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ πολὺς Αὐστριακὸς καγκελλάριος Μέττερνιχ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν συζητήσεων διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μεγάλων χάραξιν τῶν πρώτων συνόρων τῆς Ἑλλάδος, εἶπεν : *«ἀφοῦ ἀπαξ ἀπεφασίσθη ἡ ἰδρύσις τῆς Ἑλλάδος, καλὸν εἶναι νὰ δοθοῦν εἰς αὐτὴν ἐκτενέστερα καὶ ἀσφαλέστερα μεθόρια»*. Δὲν εἰσηκούσθη ὅμως. Καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπέφρωτο νὰ ἀναβῇ τραχὺν δρόμον ἐν τῇ προσπαθείᾳ νὰ ἐγγίση τὰ φυσικογεωγραφικά του ὅρια.

Ἄλλὰ καὶ ὁ διπλωμάτης Γκομπινώ, ὅταν ἔκρινε τὸν ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καθορισμὸν τῶν ὁρίων τοῦ νεοσυστάτου ἑλληνικοῦ κράτους, δὲν ἐξεφράσθη κολακευτικῶς διὰ τοὺς χαράξαντας ἐκεῖνα : *«ἐν τῇ ἰδρύσει τῆς Ἑλλάδος ἀπέβλεπον (εἶπεν) εἰς τὴν διάλυσίν της»*.

Καὶ τοῦτο ἀπετέλει ἀλήθειαν ὀδυνηράν.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ λεχθὲν ἐκεῖνο ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ ἑλληνικὴ πραγματικότης τῆς σήμερον ἀφ' ἑτέρου, μαρτυροῦν καὶ πείθουν περὶ τῆς σκληρότητος τῶν ἀγώνων τοὺς ὁποίους διεξήγαγε τὸ ἔθνος.

Τὸ ἔθνος πράγματι μὲ τὴν ἀδικον καὶ ἀνεπαρκὴ πολιτικὴν ἀποκατάστασιν ζῇ ἀλλεπαλλήλους ταπεινώσεις καὶ δοκιμασίας.

Πολλαχόθεν εἶναι δυνατόν νὰ σχηματίσῃ τις εἰκόνα τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος τῆς Ὁρθρου. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον χρωματίζει κατὰ τὸν σαφέστερον, συνάμα δὲ καὶ ὀδυνηρότερον τρόπον, εἶναι ὁ κερματισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰς ἀγγλοφίλους, γαλλοφίλους καὶ ρωσσοφίλους. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ μνημονεύσω τὰ γραφόμενα τοῦ Γάλλου ἐκείνου πρεσβευτοῦ, ὁ ὁποῖος, ἀπαθανατίζων τὰς ἐκ τοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα τῶν χρόνων ἐκείνων ταξιδίου του ἐντυπώσεις, ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον καὶ σκόπιμον διὰ τὰ συμφέροντα βεβαίως τῆς πατρίδος του νὰ ἀναφέρῃ ὀνομαστικῶς τοὺς τὰ πρῶτα φέροντας μιᾶς ἐκάστης ἐπαρχίας, ὅχι μὲ ἄλλο τι γνῶρισμα, ἀλλὰ μὲ τὸ γνῶρισμα τοῦ γαλλοφίλου ἢ τοῦ ἀγγλοφίλου ἢ τοῦ ρωσσοφίλου.

Ἴσως δὲν εἶναι ὑπερβολικὸν τὸ γραφὲν ὑπὸ νεωτέρου Ἑλληνος ἱστορικοῦ, ὅτι μεσοῦντος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἐκράτει παρὰ τοῖς Ἑλλήσι πολιτικοῖς ἡ περιέργως ἀντίληψις, ὅτι, πρὸς ἐπίλυσιν παντὸς σπουδαίου ἑλληνικοῦ ζητήματος, ἰδίᾳ δὲ πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν, ἤρκει ἡ πλησίον τῶν ἰσχυρῶν τῆς Δύσεως ἐπαιτεία! Ἀτυχῶς, καὶ τοῦτο ἄς ἐπιτραπῇ δι' εὐνοήτους λόγους νὰ ἐξάρωμεν, πάντες σχεδὸν οἱ πολιτικοὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ἠκολούθουν ρωμαντικὴν μᾶλλον ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, κυρίως ἐπὶ τοῦ συναισθήματος βασιζομένην, καὶ ὀλιγότερον ρεαλιστικὴν, ὑπὸ τῶν πραγμάτων ὑπαγορευομένην.

Ἡ ἔνωσης τῆς Ἑπτανήσου τὸ 1863 καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸ 1881 ἀπετέλουν βεβαίως παρήγορα ἱστορικά γεγονότα. Ἐμπεριέκλειον ὅμως τὸν χαρακτήρα δωρεᾶς. Δὲν ἦσαν ἐπιτεύγματα ἐνδογενῆ καὶ συνεπῶς δὲν ἦσαν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θὰ ἐτόνωνον τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους, ἡ ὁποία τόσον εἶχε φθαρῇ ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς καὶ ἀγόνους πολιτικούς ἀγῶνας. Τὴν ψυχὴν τῶν ἐθνῶν ζωογονοῦν μόνον τὰ ἴδια ἐπιτεύγματα, ἀκόμη καὶ τὰ μικρότερα, ὅχι ὅμως καὶ αἱ δωρεαὶ ὁσονδήποτε, ἔστω, ἀνιδιοτελεῖς καὶ ἂν εἶναι αὐταί. Λαὸς ὡς ὁ ἑλληνικός, ὁ γαλουχημένος μὲ τὰ ἀνδραγαθήματα ἑνὸς Βλαχάβα, ἑνὸς Κατσαντώνη, ἑνὸς Κολοκοτρώνη, ἑνὸς Καραϊσκάκη, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ αἰσθάνεται ἀνεμποδίστως χαρὰν ἀκόμη καὶ διὰ τὰς μεγαλυτέρας προσαρτήσεις, ἐὰν ὁ ἴδιος δὲν εἶναι ὁ πρωτεργάτης αὐτῶν.

Ἡ πολιτικὴ ζωὴ ἦτο ἀπὸ τῆς παροχῆς τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844 σχεδὸν ἄνευ διακοπῆς ρευστῇ, ἀβεβαίᾳ, τεταραγμένῃ. Βουλευτικὴ περίοδος οὐδέποτε εἶχεν ἐξαντληθῇ. Βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ προσεκηρύσσοντο καὶ διενηργοῦντο ἐξάπτουσαι τὰ πάθη, ἀνατρέπουσαι τὸν προϋπολογισμόν τοῦ κράτους καὶ ἀναστελλούσαι τὴν δημιουργικὴν προσπάθειαν τοῦ ἔθνους. Ἐφθειρον τὰ πολιτικὰ ἦθη, ἐξήντιλουν τὰ δημόσια οἰκονομικά, ἐφανάτιζον τοὺς πολίτας, κατεστρατήγουν τὸ Σύνταγμα, διηυκόλυνον τὰς ξενικὰς ἀναμίξεις εἰς τὰ ἐσωτερικά τῆς χώρας, τὸ δὲ σπουδαιότερον κατεπόνουν τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ ποῖος δὲν γνωρίζει πόσον ἐπικίνδυνον εἶναι ὁ τοιοῦτος ψυχικός κάματος ἑνὸς ἔθνους; Ἄς μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ κάματος αὐτὸς ἄγει πρὸς τὴν ἀηδίαν, τὴν ἀποστροφὴν, ἡ δὲ ἀηδία διὰ τὰ πολιτικὰ πράγματα εἶναι ἡ εὐρεῖα λεωφόρος πρὸς τὸν ἀφανισμόν οἰουδήποτε κρατικοῦ βίου.

Αἱ ἐθνικαὶ δοκιμασίαι συνεχίζονται. Τὸ 1866 γράφεται ὁ δραματικός ἐπίλογος ἐπαναστάσεως τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ διὰ τοῦ ὀλοκαυτώματος τῆς μονῆς τοῦ Ἀρχαδίου. Ἡ δὲ ἐντεῦθεν θλιβερὰ ἀπήχησις δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀτονίσει, ὅτε νέον τραυματισμὸν δέχεται τὸ Πανελλήνιον. Πρόκειται περὶ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τοῦ ἔτους 1878, τῆς ὁποίας οἱ ὅροι περὶ μεγάλης Βουλγαρίας συνεκίνησαν πᾶσαν ἑλληνικὴν ψυχὴν!! Ὅχι δὲ ἀπλῶς συνεκίνησαν, ἀλλὰ καὶ κατετάραξαν.

Ὡς ἀντίδρασις εἰς τὰ ἀλλεπάλληλα ἐκεῖνα πλήγματα πρέπει νὰ θεωρηθῇ, καὶ τοιαύτη ἄλλως τε ἐν μέρει εἶναι, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν κατὰ τὸ ἔτος 1882. Ὁ νικητὴς τῶν ἐκλογῶν Χαρ. Τρικούπης ἐσημάτισε Κυβέρνησιν ἡ ὁποία, πρᾶγμα σχεδὸν ἄγνωστον εἰς τὸν μέχρι τότε πολιτικὸν βίον τῆς χώρας, κατώρθωσε νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ μέχρι τέλους τῆς βουλευτικῆς περιόδου.

Κατὰ τὴν πρωθυπουργίαν του ἐκείνην ὁ Τρικούπης κατώρθωσε νὰ προαγάγῃ τὴν συγκοινωνίαν διὰ τῆς διανοίξεως ὁδῶν, διὰ τῆς κατασκευῆς σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ λιμενικῶν ἔργων. Ἐμερίμνησε καὶ διὰ τὴν γεωργίαν. Ἡ ὅασις ὅμως ἐκείνη δὲν διετηρήθη ἐπὶ μακρόν. Τὰ δημόσια

ἔργα τῆς Κυβερνήσεως Τρικυύπη ἀπήτησαν δαπάνας, αἱ δὲ δαπάναι τὴν ἐπιβολὴν νέων φόρων, οἱ δὲ νέοι φόροι ὅπλον ἀπετέλεσαν εἰς χεῖρας τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ τέλος ὠδήγησαν εἰς ἥτταν ἐκλογικὴν τοῦ Τρικυύπη καὶ ἐπάνοδον εἰς τὴν ἐνδημοῦσαν ἀστάθειαν τοῦ πολιτικοῦ βίου.

Τὸ 1885 νέαν δοκιμασίαν, νέον τραυματισμὸν ὑπέστη ὁ Ἕλληνισμὸς, ἐλεύθερος καὶ ὑπόδουλος. Αἱ 250.000 περίπου Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας εἶχον νὰ ἐκλέξουν μεταξὺ τῆς ὑποταγῆς των εἰς τὸ νεοσύστατον βουλγαρικὸν κράτος (δημιούργημα τοῦ Πανσλαβισμού) καὶ τῆς προσφυγιάς. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἡ μόλις πρὸ ὀλίγων ἔτων συσταθεῖσα αὐτόνομος Ἀνατολικὴ Ρωμυλία προσηρτάτο πραξικοπηματικῶς εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ δὲ Ἕλληνισμὸς εὐρίσκειτο ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ δράσῃ. Τὸ δὲ χειρότερον οὗτος ζῆ τὴν ἀμετροέπειαν τῶν πολιτικῶν διαξιφισμῶν καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται τείνει νὰ κυριαρχηθῇ ὑπὸ τοῦ συναισθήματος μειονεξίας καὶ ἐντροπῆς.

Καὶ ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι τὸ νεοσύστατον βουλγαρικὸν κράτος συγκροτεῖ καὶ ἀποστέλλει εἰς τὴν Μακεδονίαν τὰ κομιτάτα του διὰ νὰ ἐπιδιοθοῦν εἰς τὸ παγκοίνως γνωστὸν ἔργον των, τοῦ ἀφελήνισμοῦ τῆς περιοχῆς ἐκείνης. Εἶναι βεβαίως ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἕλληνισμὸς ἀντέδρασεν, ὅχι ὅμως ὥς ἐπίσημον κράτος ἀλλ' ὥς ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, διὰ τῆς συστάσεως τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρείας.

Ἡ Ἑταιρεία ὅμως ἐκείνη παρὰ τοὺς τόσον εὐγενεῖς καὶ ὑψηλόφρονας σκοποὺς της, λόγῳ τῆς ἀβουλίας καὶ ὀλιγωρίας τῶν κυβερνώντων ἐλάμβανεν ἀψυχολογήτους καὶ ἐνίοτε παραλόγους ἀποφάσεις. Καὶ ἡ σύγχυσις ἐπετείνετο.

Ἦλθε τέλος τὸ 1897, ἔτος πολιτικῶς ἀλλὰ καὶ πραγματικῶς δίσεκτον. Παρὰ τὰς συστάσεις τῶν ἰσχυρῶν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οὐδεμία προπαρασκευὴ ὑπῆρχε καὶ τὸ χειρότερον παρὰ τὴν πρὸ ὀλίγων ἔτων χρεωκοπίαν, τὰ πράγματα ὠθήθησαν μέχρι ρήξεως μετὰ τῆς μεγάλῃν ὑπεροπλίαν ἐχούσης ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ἐπηκολούθησεν ὅ,τι ἐπηκολούθησεν, δηλ. τὸ ἱκετευτικὸν τηλεγράφημα τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' πρὸς τὸν τσάρον, ἵνα μεσιτεύσῃ διὰ τὴν σύναψιν ἀνακωχῆς. Ἡ δὲ ἀνακωχὴ συνήφθη εἰς τὴν Ταράτσαν τῆς Λαμίας ἐν ὅψει τοῦ πεδίου τῆς Ἀλαμάνας καὶ τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν. Ἡ Θεσσαλία διέτρεξε τὸν κίνδυνον νὰ ἐπανέλθῃ ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν. Δὲν διέφυγεν ὅμως ἡ Ἑλλάς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ Διεθνoῦς Οἰκονομικοῦ Ἐλέγχου. Ὡς δὲ νὰ μὴ ἦρκουν ταῦτα ὁ κομματισμὸς δὲν ἔπαυσε νὰ διαφθείρῃ τὴν διοίκησιν περιάγων συχνὰ τὴν χώραν εἰς δεινὴν θέσιν.

Ἡ αἰσία ἐπὶ Κυβερνήσεως Θεοτόκη τροπὴ τῶν πραγμάτων δὲν παρετάθη ἐπὶ πολὺ. Ἡ Κυβερνήσις ἐκείνη ἠναγκάσθη κατὰ Νοέμβριον 1901 εἰς παραίτησιν λόγῳ τῶν «Εὐαγγελιακῶν». Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ λόγου δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντιπαρέλθωμεν βαρὺν ἀναμφιβόλως χαρακτηρισμὸν τοῦ

πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας εἰς τὴν ὁποίαν μελετητὴς τῶν τότε πραγμάτων προβαίνει, οὐχ ἥτιον ὅμως, καὶ τοῦτο ἀναφέρομεν μετὰ πικρίας, ἀληθῆ. Τὸ ἀπλοῦν καὶ ὄχι σοβαρὸν ἐκεῖνο ζήτημα τῆς μεταφράσεως τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν ἀπλὴν ἑλληνικὴν, περιοριζόμενον κατ' ἀρχὰς μεταξὺ βασιλείσεως καὶ ἀρχιερατείας, προσέλαβε τοιαύτην σοβαρότητα εἰς ἔκτασιν, ὥστε νὰ ἀποβῇ ἔθνικὸν θέμα συνταράξαν τὸ Πανελλήνιον. Συνέβη δὲ τοῦτο παρατηρεῖ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος μελετητὴς « ἀφ' οὔτου ἡ συχνάκις κακόπιστος ἐν Ἑλλάδι ἐκάστοτε ἀντιπολίτευσις, ἐπιδιώκουσα τὴν δημιουργίαν ἀνωμαλίας πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Κυβερνήσεως, ἀνμείχθη εἰς τὸ ζήτημα ».

Ἐπηκολούθησεν ἀστάθεια εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας. Τοῦτο δὲ εἰς περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν ἦτο διάχυτος ἡ πεποίθις, ὅτι τὰ πράγματα ἀνὰ τὴν Βαλκανικὴν δὲν θὰ παρέμενον ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τὴν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων μορφήν. Καὶ τοῦτο εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀγὼν διὰ τὴν Μακεδονίαν ἔβαινε ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέρας κρατυνόμενος. Οἱ Σέρβοι, κυρίως ὅμως οἱ Βούλγαροι κινεῦνται καὶ δροῦν, ὥστε οἱ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας νὰ μεταβάλουν ἐκκλησιαστικὴν ἀλλὰ καὶ ἔθνικὴν τοποθέτησιν. Διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὰ βουλγαρικὰ κομιτᾶτα ἐπιδιώκουν τὴν ὡς ἐξαρχικῶν καὶ συνεπῶς ὡς Βουλγάρων ἐκδήλωσιν τῶν κατοίκων τῆς μακεδονικῆς ὑπαίθρου. Τὸ ὀλέθριον ἔργον τῶν οἱ Κομιτατζήδες προεκτείνουν ὁλονὲν καὶ περισσότερον, ὁλονὲν καὶ νοτιώτερον. Αἱ μέχρι τῶν ἑλληνικῶν κέντρων ἐξικινούμεναι εἰδήσεις ἐκ Μακεδονίας ἦσαν φορικταί. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος συνεκινήθη ἐντεῦθεν βαθύτατα καὶ ἐκινήθη πρὸς δρᾶσιν. Καὶ πράγματι ἀνέτειλεν ἡ ἡμέρα ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν ἤνοιξεν ἡ πρώτη σελὶς τοῦ θρυλικοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

Τὸ κρητικὸν ἐξ ἄλλου ζήτημα παρέμεινε ἀνοικτόν. Αἱ ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις ἐπανειλημμένως εἶχον περιέλθει εἰς δυσχερεστάτην θέσιν λόγῳ τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ πόθων τοῦ Πανελληνίου καὶ τῆς ἀδηρίτου διπλωματικῆς πραγματικότητος. Ἡ κατὰ τὸ 1898 ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τῶν Μ. Δυνάμεων αὐτονομία τῆς νήσου ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ κρητικοῦ καὶ τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ λαοῦ ὡς λύσις προσωρινή. Καὶ τότε ἀνέκυψε διαφωνία μεταξὺ τοῦ πρίγκιπος ὑπάτου Ἀρμοστοῦ καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Συμβούλου τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, διαφωνία ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὴν τακτικὴν ἡ ὁποία θὰ ἦγε πρὸς τὴν Ἑνωσιν. Ὁ Βενιζέλος ἦτο ὑπὲρ τῆς ἀμέσου καὶ ἀποφασιστικῆς λύσεως. Ἡ δὲ τοιαύτη τακτικὴ προέβαλε τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Κρήτην βεβαίως ὅλην, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον. Καὶ ἦτο ἐπόμενον. Τὰ πνεύματα παρέμενον ἐξημιμένα ζητοῦντα τὴν ἑνωσιν καὶ πολὺν περισσότερον, διότι εἰς τὰ βόρεια τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἐλάμβανον χώραν γεγονότα ὑποβοηθοῦντα τὴν ἑντασιν. Καὶ δικαίως, διότι ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη (1908) προσηρτῶντο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, ἐνῶ, τὸ καὶ διὰ τὸν Ἑλληνισμόν σπουδαιότερον, ἡ Βουλγαρία ἀνεκήρυσσε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν της.

Τὸ τὸ φυσικώτερον; Ὁ κρητικὸς λαὸς τὴν 24^{ην} Σεπτεμβρίου 1908 προέβη εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἐνώσεως τῆς νήσου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Τὸ πάθος τῆς Ὑ. Πύλης ἐστράφη τότε κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπειλαὶ ἐξετοξεύθησαν κατ' αὐτῆς. Συγκεντρώσεις τουρκικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐγένοντο κατὰ μῆκος τῶν συνόρων. Προκλητικὴ σουλτανικὴ διακοίνωσις ἐπεδόθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ταῦτα πάντα, ὡς καὶ ἡ γνωσθεῖσα ἐπίσημος βεβαίωσις τοῦ τότε Ἑλληνος πρωθυπουργοῦ, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς οὐδὲ ἐπὶ διήμερον ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀναχαίτισιν τῶν Τούρκων, ἐτραυματίσαν βαθύτατα τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ λαοῦ τὰς ἀνησυχίας προεκάλεσαν. Ἡ δυσανασχέτησις ἦτο καθολικὴ, πολὺ δὲ περισσότερον διότι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ πῶς συνέβαινε τοῦτο, ἀφοῦ ὁ προϋπολογισμὸς εἶχεν ὑποβληθῇ εἰς τεραστίας χάριν τοῦ στρατοῦ θυσίας, ἦδη ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς θλιβερᾶς σελίδος τοῦ 1897. Ἡ κατακραυγὴ τοῦ λαοῦ ἐστράφη ἐναντίον τῶν πολιτικῶν κομμάτων ὡς ἀσχολουμένων διαρκῶς μὲ τὴν μικροπολιτικὴν καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο ἐνδιαφερομένων πλὴν περὶ τοῦ πῶς θὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν. Ἀπότοκος τῆς δυσφορίας ἐκείνης ἦτο: Ἡ σύμπηξις τοῦ «Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου», ἡ ἐπανάστασις τῆς 15^{ης} Αὐγούστου 1909, ἡ συμπαράστασις τὴν ὁποίαν αὕτη εὔρε παρὰ τῷ λαῷ, ἡ κυβερνητικὴ κρίσις, ἡ ἐκκρεμότης τοῦ γενικοῦ αἰτήματος ἀλλαγῆς, ἡ πρότασις τοῦ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου Παμίκου Ζυμβρακάκη, ὅπως κληθῇ εἰς Ἀθήνας ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως τῆς αὐτονόμου Κρήτης Ἑλ. Βενιζέλος.

Ὁ Βενιζέλος, ὁ ἀποφασιστικὸς καὶ ρηξικέλευθος πρωτεργάτης τοῦ κρητικοῦ ἐνωτικοῦ ἀγῶνος, εἶχεν εὐρέως συγκινήσει τὰς ἑλληνικὰς ψυχὰς. Ἐπὶ πλὴν αὐτὸς οὗτος δι' ἄρθρων του εἰς κρητικὰς ἐφημερίδας δὲν εἶχε μόνον ἐπικροτήσῃ τὴν συγκρότησιν καὶ τὰς πρώτας ἐνεργείας τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, ἀλλὰ καὶ εἶχε προβῇ εἰς ὑποδείξεις περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀκολουθητέας τακτικῆς. Ὁ Ἑλευθέριος Βενιζέλος, μετακλητὸς τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, ἔρχεται εἰς Ἀθήνας τὴν 28^{ην} Δεκεμβρίου 1909. Μελετᾷ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν κατάστασιν. Ἀρνεῖται νὰ δεχθῇ τὴν προσφερθεῖσαν ἀρχηγίαν τοῦ Συνδέσμου, καθὼς καὶ τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως. Ὁ Βενιζέλος ἀναχωρεῖ εἰς Κρήτην, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην συγκλήσεως ὅχι συντακτικῆς Συνελεύσεως, ὡς οἱ πλεόν ἀδιάλλακτοι τοῦ Στρατ. Συνδέσμου ἀπήτουν, ἀλλ' ἀπλῆς ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς.

Δὲν ἐξετάζομεν τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Συνδέσμου ἐκείνου. Ἀρκούμεθα εἰς τὴν ἐπιτυχὴ διάγνωσιν τῆς προσωπικότητος τοῦ Βενιζέλου καὶ εἰς τὴν προβολὴν τῆς λύσεως Βενιζέλου, λύσεως ἡ ὁποία θὰ ἀπήλλασσε τὴν χώραν ἀπὸ τὰ ἕως τότε ἐναλλασσόμενα συνεχῶς ἴδια πολιτικὰ σχήματα. Τὴν 8^{ην} Αὐγούστου 1910 ἡ ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ ἐξελέγη. Καὶ αὕτη ὅμως ὡς ἀποτελουμένη

ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν ἰδίων γνωστῶν μας ἀδυναμιῶν, ἀδυνατεῖ νὰ δώσῃ σταθερὰν κυβέρνησιν. Εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὅμως περικλείει τὸν Βενιζέλον ἐκλεγέντα βουλευτὴν Ἀττικοβοιωτίας, κατόπιν ὑποψηφιότητος τὴν ὁποίαν φίλοι του εἶχον θέσει. Καὶ εἰς αὐτὸν θὰ ἀναζητηθῇ ἡ λύσις ἐκ τοῦ σχεδὸν ἀδιεξόδου. Ἡ ἐντολὴ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως ἀνατίθεται εἰς τὸν Κρητὰ ἐκείνον ἐπαναστάτην καὶ τοιουτοτρόπως ἤρχισε μία σειρά λαμπρῶν σελίδων τῆς νέας ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Α', διῶδὼν τὰς μεγάλας ἡγετικάς ἀρετὰς τοῦ Κρητὸς πολιτικοῦ, συνεφώνησε πρὸς αὐτὸν εἰς ὅ,τι ἀφεώρα εἰς τὸν τρόπον ἐξόδου ἐκ τῆς ἐμπλοκῆς εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιαχθῇ ὁ ὅλος κρατικὸς βίος. Ἡ κοινὴ ἐξ ἄλλου γνώμη, καταπεπονημένη ἀπὸ τὰς μακροχρονίους καὶ ἀσκόπους περὶ τοὺς συνταγματικούς καὶ νομολογικούς τύπους συζητήσεις τῶν παλαιῶν κομμάτων καὶ θαυμάζουσα — ὅπως ἄλλως τε τοῦτο συμβαίνει πάντοτε καὶ παντοῦ — τοὺς μὲ τόλμην ἐνεργοῦντας, ἐτάχθη παρὰ τὸ πλευρόν του καὶ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 28ης Νοεμβρίου 1910 ὁ Βενιζέλος ἐθροιάμβευσε. Τὸ κόμμα του ἐδέσποσε τῆς ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς. Εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 ἐπληρέχθησαν τροποποιήσεις, ὁποίας αἱ περιστάσεις ἐπέβαλλον καὶ αἱ ὁποῖαι ἐνίσχυσαν τὴν αἰσιοδοξίαν καὶ τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ διὰ μίαν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸ κακὸν παρελθόν, διὰ μίαν καλυτέραν αὔριον. Οὕτως, πιστεύομεν, εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1912 διὰ κανονικὴν Βουλὴν. Τὰ παλαιὰ κόμματα ὑπέστησαν ἄνευ προηγουμένου δεινὴν ἥτταν, ἐλάχιστα ἐκ τῶν μελῶν των ἐπέπλευσαν. Ἀπὸ τῆς ἡττῆς ἐν τῇ Βουλῇ συντριπτικῆς πλειονοψηφίας του, ἀπὸ κάθε κοινοβουλευτικὸν ἀντιπερισπασμὸν ὁ Βενιζέλος ἔστρεψεν εὐθὺς ἀμέσως τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς διοικήσεως τοῦ Κράτους καὶ πρὸς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Ἰδρύει νέα παραγωγικά, θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ὑπουργεῖα πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γεωργίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἐπιτυγχάνει τὴν ψήφισιν προστατευτικῶν τῆς ἐργατικῆς τάξεως νόμων. Μεριμνᾷ διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν συγκοινωνιῶν. Ἀποκαθιστᾷ τοὺς ἀκτήμονας καλλιεργητὰς Θεσσαλίας. Ἐπαγρυπνεῖ διὰ τὴν καλὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν ὁποίων εἶχεν ἥδη ἀρχίσει ἐπὶ Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη. Συνέπεια δὲ τοῦ τελευταίου τούτου ἥτο περισσεύματα σημαντικὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ, σύναψις δανείων 110 ἑκατομμυρίων χρυσῶν φράγκων, περισσεύματα καὶ δάνειον τὰ μάλιστα ἐξυπηρετήσαντα τοὺς ἐντὸς ὀλίγου Βαλκανικοὺς πολέμους.

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ὁ Βενιζέλος, ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὴν καθόλου ἐσωτερικὴν κατάστασιν, ἐπιδιώκει νὰ κερδίσῃ χρόνον. Μὲ τὰ ἄλλα χριστιανικά κράτη τῆς Βαλκανικῆς διαπραγματεύεται συμμαχίαν, ἀλλὰ καὶ αἱ μετὰ τῆς Τουρκίας σχέσεις τῆς χώρας δὲν θέλει νὰ δευνθοῦν. Εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἀποβλέπων ἡρνήθη καὶ ἐνόπλως μάλιστα ἠμπόδισε, Κρῆς

αὐτός, τὴν εἴσοδον τῶν Κρητῶν βουλευτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Βουλὴν. Τοῦτο ὑπηγόρευεν ἡ πολιτικὴ σκοπιμότης. Ἐὰν δὲ δὲν εἶχον (καὶ τοῦτο ἐν παρῳδῳ) ἐπακολουθήσει οἱ θριάμβοι τοῦ 1912 καὶ 1913, ὁ Βενιζέλος θὰ κατηγορεῖτο ὑπὸ τῆς ἀτυχῶς — ὀφειλόμεν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν — ἀμετροεποῦς πολιτικῆς γλώσσης μας, ὥς προδότης τῆς πατρίδος.

Ὁ Βενιζέλος μὲ τὴν γνωστὴν τόλμην του, μὲ τὴν ἱκανότητα τὴν ὁποίαν εἶχε νὰ διακρίνῃ τὸ σκόπιμον καὶ τὸ ὠφέλιμον, προσέβη εἰς ἐνέργειαν ἀντίθετον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου καὶ πρὸς τὰς ἀπόψεις ἰσχυρῶν φίλων. Ἐκτιμῶν καὶ ἀναγνωρίζων τὰς στρατιωτικὰς ἱκανότητας τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν Γενικὴν Ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ, δηλ. τὴν ἀνωτάτην ἐν τῷ στρατεύματι θέσιν. Οὕτω δὲ ἡ Ἑλλὰς εἶχε τὴν ἀγαθὴν τύχην νὰ εὗρεθῇ ὑπὸ δύο ἰσχυρὰς προσωπικότητας, τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου, ἀπὸ δὲ τοῦ ἐπομένου ἔτους βασιλέως, καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου. Δηλ. ὑπὸ τοὺς δύο ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς πρωτεργάτας τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, πολέμων, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς ἐκβάσεώς των ἔδωσαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ τὴν πραγματικὴν δυνάμιν του, νὰ ἀποκτήσῃ τὴν αὐτοπεποίθησίν του, νὰ ἀποπλύνῃ τὸ ὄνειδος τοῦ 1897 καὶ νὰ θέσῃ εὐρὴα θεμέλια τῆς περαιτέρω διαβιώσεώς του.

Ἀρχομένου τοῦ 1912 ἡ ἀριθμητικὴ δύναμις τοῦ στρατοῦ εἶχεν αὐξηθῇ, ὁ ἐξοπλισμὸς ἦτο ἱκανοποιητικὸς, ἐνῶ τὸ ναυτικὸν εἶχε πλέον ἀποβῇ ἀρκούντως ἀξιόμαχον. Μόνον τότε, καὶ δὴ χάρις εἰς τὰς προϋποθέσεις αὐτάς, αἱ ἐνέργειαι πρὸς προσέγγισιν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν κρατῶν ἀπέληξαν εἰς συμφωνίαν περὶ συνεργασίας.

Τὴν νύκτα τῆς 17ης πρὸς τὴν 18ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1912 ἐκηρύχθη ἡ ἐπιστράτευσις. Τὸ Διάταγμα ἐκεῖνο ὑπῆρξε τὸ ἐθνικὸν σάλπισμα, τὸ ἐθνικὸν προσκλητήριον, τὸ ὁποῖον ἠλέκτρισε τὸ Πανελλήνιον. Ἡ σκέψις τῆς προσφορᾶς πρὸς τὴν πατρίδα ἐπεσχίασε διὰ μιᾶς πᾶν ἄλλο αἶσθημα, πᾶσαν ἄλλην ὑποχρέωσιν. Ὁ ἐνθουσιασμὸς, τὸν ὁποῖον τὸ προσκλητήριον ἐκεῖνο προεκάλεσεν, ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως μίαν ἀπὸ τὰς συγκινητικωτέρας παιδικὰς ἀναμνήσεις πολλῶν ἐξ ἡμῶν. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐπιστρατεύσεως σύμπασα ἡ Ἑλλὰς μετέβαλεν ὄψιν, καὶ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον συνταράσσεται ἀπὸ ζῆλον πολεμικόν. Κίνησις καὶ ἐνθουσιασμὸς εἶναι τὰ ζωηρότερα σημεῖα τῆς παρουσιαζομένης εἰκόνης. Οἱ ἑφεδροὶ σπεύδουν πρὸς τὰς μονάδας των ἄδοντες καὶ πυροβολοῦντες κατὰ τὸ πατροπαράδοτον ἔθιμον. Οἱ γέροντες, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ συνοδεύουν αὐτοὺς μέχρι μακρὰ ἔξω ἀπὸ τὰ χωρία των, μέχρι τῶν σταθμῶν καὶ τῶν λιμένων. Τὸ πνεῦμα τοῦ 1821 ἀναζῇ καὶ δεσπόζει ἀπανταχοῦ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος. Εἰς τὴν γενικὴν ἐκείνην ζωτικότητα καὶ τὸν τεράστιον ἐκείνον ζῆλον τῆς θυσίας ἐνυπάρχει ἡ πεποίθησις ἀποκαταστάσεως τοῦ νωποῦ ἀκόμη τραυματισμοῦ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς.

Τὴν 6ην Ὀκτωβρίου 1912 ἤρχισαν αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ ἀκατάσχετος

ἦτο ἡ προέλασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Τότε εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, μέσα εἰς τὴν βροχὴν, τὸ χιόνι, τὴν λάσπην καὶ τὸ ψῦχος, ὑπὸ τὸν ἐκκωφαντικὸν γδοῦπον τῶν πυροβόλων, τὸ κακκάρισμα τῶν πολυβόλων, τοὺς συριγμοὺς τῶν ἀτομικῶν ὅπλων καὶ τῆς λόγχης τὸ ἄστραμμα, ἐσφυρηλατήθη πρωτοφανὴς εἰς μέγεθος, εἰς ἀφοσίωσιν, εἰς λατρείαν δεσμὸς στρατιωτικοῦ ἡγέτου καὶ ἡγεμονευομένων, στρατηλάτου καὶ στρατιωτῶν. Ἡ πρόσδεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατιωτοῦ ἡγγίζε τὰ ὅρια τῆς λατρείας πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ στρατηγοῦ-διαδόχου Κωνσταντίνου.

Μετὰ σειρὰν ἁλλεπαλλήλων νικῶν καὶ ἅμα τῇ ἐκποῇ τοῦ πρώτου εἰκοσημέρου τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα εἰσῆρχοντο εἰς ἓν, τὸ σημαντικώτερον, τῶν προπυργίων διὰ μέσου τῶν αἰώνων τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπηκολούθησε τὴν ἀναγγελίαν τῆς πώσεως ἀπανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ ὅπουδῆποτε ἔζων Ἕλληνες, ἀπαιτεῖται μεγάλη δύναμις ψυχῆς καὶ φαντασίας διὰ νὰ τὸ συλλάβῃ τις, πολὺ δὲ περισσότερον διὰ νὰ τὸ ἀποδώσῃ μὲ λέξεις. Ὁ ἑλληνισμὸς ἐπανέρχεται μετὰ πάροdon σειρὰς αἰώνων εἰς τὰ ἐδάφη ἐκεῖνα, ἐδάφη τῆς ἱστορίας καὶ τῶν θυλῶν του. Ὁ εἰς τῶν δύο ἀμέσων στόχων τοῦ ἐξορμήσαντος ἔθνους, ἡ Θεσσαλονίκη, ἦτο πλέον εἰς χεῖρας ἑλληνικάς.

Σήμερον ἐορτάζομεν τὴν ἐπέτειον τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ὡς συνόλου, ἀλλ' ἐορτάζομεν καὶ τὴν ἐπέτειον τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν πόλιν αὐτὴν τοῦ ἑλληνικοῦ βορρᾶ ἐχαρκτηρίσαμεν προπύργιον τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐκ τῶν σημαντικωτέρων. Ἡ ἱστορία τῆς, ἡ πολιτικὴ, ἡ στρατιωτικὴ, ἡ πνευματικὴ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της ὑπὸ τοῦ Μακεδόνοιο ἐκείνου βασιλέως μέχρι σήμερον, δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ὁρθότητος τοῦ τοιούτου αὐτῆς χαρακτηρισμοῦ; Ποῖος δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῇ δυνατὴν τὴν ἑλληνικὴν κρατικὴν καὶ ἐθνικὴν ἐπιβίωσιν ἄνευ τῆς Θεσσαλονίκης; Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἐν ταῦτῃ θῶραξ καὶ πνεύμων τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι συμπτωτεύουσα ἐν τῇ κυριολεξίᾳ, θέσει καὶ δυνάμει.

Καὶ τὸ ἕτερον σκέλος τῶν ἀμέσων, ὡς εἵπομεν, ἐθνικῶν στόχων, τὰ Ἰωάννινα, ἔπεσαν τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1913. Ρίγη ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀγαλλίας διακατέλαβον καὶ πάλιν τὸ πανελλήνιον.

Τὴν ἀγαλλίαν ὅμως ἐκείνην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἦλθε νὰ ἀναστείλῃ ἡ ἀπαισία δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' (5 Μαρτίου 1913). Θὰ ἦτο ἀγνώμων παράλειψις, ἐάν, ἐορτάζοντες τὴν ἐπέτειον τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ἀντιπαρερχόμεθα τὸν διὰ τοῦ αἱματός του κατακυρώσαντα τὴν ἀπελευθερώσιν τῆς Θεσσαλονίκης, βασιλέα Γεώργιον Α'. Ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἐπὶ 50ετίαν ἄρξας ἦτο ὑπόδειγμα σωφροσύνης, ψυχραιμίας καὶ νομιμοφροσύνης. Ἐπανειλημμένως εἶχε σώσει τὸν τόπον ἀπὸ ἐπικινδύνους καὶ δυσκόλους περιπλοκάς. Ἡ διπλωματικὴ του ἱκανότης εἶναι γνωστὴ. Μετὰ περισσῆς πράγματι διπλωματικότητος καὶ ἐπανειλημμένως ἐχειρίσθη πλεῖστα τῆς

ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ζητήματα, ἀποτρέψας διὰ τῶν παρεμβάσεών του αὐτὸν δυσαρέστους συνεπείας. Ἀπετέλεσε πρότυπον κοινοβουλευτικοῦ ἡγεμόνος, ἀποφεύγων ἀνάμειξιν εἰς τὴν πολιτικὴν, παραμένων μακρὰν τῶν κομματικῶν διαμαχῶν. Τὸ ἔθνος εἶναι εὐγνώμον πρὸς τὴν μνήμην του.

Θλίψις βαθεῖα ἐκάλυπεν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸν ἀπροσδόκητον καὶ τὸν ἀπὸ δολοφονικᾶς σφαίρας θάνατον τοῦ βασιλέως. Κατὰ τὰς κρίσεις ὅμως ἐκεῖνας στιγμὰς τοῦ μαχομένου ἔθνους τύχη ἀγαθῇ τὸ ἀντιστάθμισμα εἰς τὸ ἐκ τῆς δολοφονίας δημιουργηθὲν κενὸν ὑπῆρχεν. Εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ στρατηλάτης υἱὸς καὶ διάδοχος Κωνσταντῖνος, ὁ νικητής, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἤδη καταλάβει ὑπέροχον θέσιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν συμμαχητῶν του καὶ τοῦ λαοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀνελάμβανε τὰ βασιλικά του καθήκοντα ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους δι' ἓνα ἡγεμόνα τῶν οἰωνῶν. Ἡγαπᾶτο ὅσον ὀλίγοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔθνους ἡγεμόνες, σχεδὸν ἐλατρεῦτο ὡς στρατηλάτης, ὡς στρατηλάτης μάλιστα προσωποποιῶν τὰ τολμηρότερα ὄνειρα τοῦ ἀναγεννημένου ἑλληνισμοῦ. Τὸ ὄνομά του καὶ μόνον συνεκίνει τὰ πλήθη καὶ παρέσυρεν αὐτὰ εἰς τὸ νὰ πιστεύουν, ὅτι εἶχεν ἔλθει ἡ ἀπὸ αἰώνων τόσον ἀναμενομένη μεγάλη ἐκείνη στιγμὴ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν ὁνείρων.

Ὑπερφίαλος ὅμως καὶ ἀπαιτητικὴ προβαίνουσα ἡ Βουλγαρία ἔναντι τῶν συμμαχῶν της ὠθεῖ εἰς τὴν ἑλληνοσερβικὴν συμμαχίαν. Ὁ Βενιζέλος δηλοῖ, ὅτι μόνον κατόπιν ἀτυχοῦς πολέμου ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐγκατέλειπε τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ νέος πόλεμος ἦτο ἀναπόφευκτος.

Τὴν 17ην Ἰουνίου 1913 ἤρχισεν ὁ δεύτερος Βαλκανικὸς πόλεμος διὰ νὰ καταλήξῃ μέσῳ τῶν θριαμβευτικῶν νικῶν τοῦ Κιλκίς, τοῦ Λαχανᾶ, τῆς Κρέσνας, τῆς Τσουμαγιάς, εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 28ης Ἰουλίου 1913.

Ἄλλ' ἄς τονισθῇ καὶ ἄλλο τι χαρακτηριστικὸν τῶν Βαλκανικῶν ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς πολέμων. Ἦτοι, ἐνῶ τὰ σύμμαχα τοῦ Α' Βαλκανικοῦ πολέμου κράτη εἶχον ἐν καὶ μόνον μέτωπον κατὰ ξηράν, ἡ Ἑλλὰς εἶχε διπλοῦν, κατὰ ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν. Τὸ ἐπίκεντρον ὅμως τῶν ἑλληνικῶν βλέψεων καὶ προσδοκιῶν ἦτο εἰς τὴν ξηράν, εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐντεῦθεν καὶ αἱ δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου πρὸς ἐφημερίδα τῆς Βιέννης κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1912. Συμφώνως πρὸς ταύτας, οὗτος θὰ προετίμα ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἀποσύρῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου καὶ νὰ συνθηκολογήσῃ ἰδιαίτερος μετὰ τῆς Τουρκίας παρὰ νὰ ἴδῃ τὴν ἑλληνικὴν Μακεδονίαν περιερχομένην εἰς τοὺς Βουλγάρους. Γραμμὴ ἀναμφιβόλως ὀρθὴ καὶ ἡ μόνη ὥστε τὸ ἔθνος νὰ ἐδραιωθῇ ἐπὶ σταθεροῦ ἐδάφους.

Ἡ Ἑλλὰς ἠνωμένη ὑπὸ τὰς δύο ἐκεῖνας ἰσχυρὰς τῆς νέας ἑλληνικῆς ἱστορίας προσωπικότητος, τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Βενιζέλον, ἐδιπλασιάσθη ἐδαφικῶς. Ἡθικῶς ἀποκατεστάθη. Ἐκέρδισεν εἰς γόητρον. Ἡ πο-

λιτική καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ἐπέτρεπεν αἰσιοδοξίαν διὰ τὸ μέλλον.

Ἀλλὰ ποῖον τὸ βαθύτερον ἠθικὸν νόημα τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ; Τοῦτο ἐνυπάρχει εἰς σειρὰν πράξεων, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἱερὰ Μητρόπολις Θεσσαλονίκης προέβη εὐθύς ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Διετάχθη καὶ ἐπετελέσθη ἐν παλλαϊκῇ κατανύξει ὁ ἑξαγνισμὸς καὶ ὁ ἐκ νέου καθαγιασμὸς τῶν τόσων καὶ τόσων ναῶν (καὶ ποίων ναῶν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης !) τῆς πόλεως, τοὺς ὁποίους ὁ κατακτητὴς ἀπὸ αἰῶνων εἶχε μετατρέψει εἰς τεμένη του. Καὶ μόνον τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἀδιάσειτον τεκμήριον τοῦ ὅτι ὁ ἀγὼν ἐκεῖνος ἦτο ἀπελευθερωτικὸς τόπων ἑλληνικῶν ; Μήπως τὸ ἴδιον δὲν συνέβη καὶ μὲ τὴν ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων κατάληψιν ἄλλων κέντρων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, τῆς Βερροίας, τῆς Καστορίας, τῶν Σερρῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Μελενοίκου καὶ πολλῶν ἄλλων ἀκόμη ; Εἶναι ἡ ἑλληνικὴ Μακεδονία ἡ ἐν λίθοις καὶ μνημείοις φθεγγομένη. Εἶναι ἡ χώρα μὲ τοὺς ἀδιαψεύστους τούτους μάρτυρας, μάρτυρας ἑλληνικοῦ καὶ μόνον πολιτισμοῦ.

Ἄλλ' εἶναι δυνατόν ὁμιλοῦντες περὶ τῶν τεκμηρίων τῆς ἑλληνικότητος τῆς Μακεδονίας νὰ μὴ σταθῶμεν μὲ δέος, θαυμασμὸν καὶ κατάνυξιν πρὸ τοῦ θαυμασίου ἐκεῖνου Ἀγίου Ὁρους, τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλεῖον μόνον ὅσοι δὲν ἐγνώρισαν τοῦτο ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀδυνατοῦν νὰ συλλάβουν ; Δὲν εἶναι δὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος θεματοφύλαξ μόνον τῶν μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ. Διότι πράγματι, τί σημαίνει τὸ γεγονὸς τῆς συνυπάρξεως εἰς τὰς βιβλιοθήκας του τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Τυρταίου, τοῦ Ψελλοῦ καὶ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Θουκυδίδου, καὶ τόσων καὶ τόσων ἄλλων πνευματικῶν τέκνων τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ἡ ἀντιστοιχία ;

Ἀλλὰ μήπως εἰς τὴν μακεδονικὴν γῆν δὲν εὐρίσκεται ὁ οἶκος τοῦ ἑλληνικοῦ Δωδεκαθέου, ὁ Ὀλυμπος, τὸ κρησφύγετον τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν τῶν χρόνων τῆς σκλαβιάς ; Ἐκεῖ δὲν ζοῦν αἱ Πιερίδες Μοῦσαι, ὅπου καὶ ἡ θυσία τῶν γυναικῶν τῆς Ναούσης τὸ ἔτος 1822 ; Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει ἡ γενέτειρα τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ εὐρυτέρου πνεύματος τῶν αἰώνων ; Ἐκεῖ δὲν εἶναι ἡ γῆ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἔσπειρε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀνὰ τὰ πέρατα τῆς Ἀνατολῆς ; Ἐκεῖ τέλος δὲν εἶναι ἡ γενέτειρα τῶν δύο ἐκείνων Ἑλλήνων φωστήρων τοῦ Βορρᾶ, τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τῶν δημιουργῶν τῆς γραφῆς καὶ φιλολογίας τῶν Σλάβων ;

Ποῦ τῆς μακεδονικῆς γῆς ὑπάρχουν ἔστω καὶ τὰ παρὰ μικρότερα λείψανα μαρτυροῦντα τὴν ὑπαρξιν ἄλλου τινὸς εἰμῆ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἱστορίας ; Ἡ ἀποστορφή δὲ αὕτη ἀφορᾷ βεβαίως εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς Μακεδονίας κατὰ καιροὺς καὶ ἰδίᾳ σήμερον ἀποβλέποντας.

Μακαριώτατε,
Κυρίαί καὶ Κύριοι,

Δὲν ἀποτελεῖ νέον τι, ἐὰν εἰπωμεν ὅτι ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀνελίξει τόπων καὶ λαὸν ὑπάρχουν συχνὰ ἀντιστοιχίαι. Μίαν τοιαύτην ἐπισημαίνομεν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1912-1913 καὶ τῶν μέσων τοῦ 14^{ου} αἰῶνος. Κατὰ τὸ 1354 οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξεχύνοντο διὰ τῶν Στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἐπὶ τῆς ὁποίας καὶ ἐπὶ αἰῶνας ἐδέσποσαν. Κατὰ τὸ 1912-1913 τὸ κύμα, τὸ εἰς τέλμα ἐξελιχθέν, ἀπωθήθη πρὸς τὴν ἀφειτηρίαν του.

Καὶ ἰδοὺ, διατὶ ἐξακρατηρίσαμεν τοὺς ἀγῶνας τοῦ 1912-1913 ὥς τὸν ἕτερον τῶν σταθμῶν τῆς νεωτέρας ελληνικῆς ἱστορίας. Τὰ πράγματα ὅμως ἠθέλησαν ὥστε τεσσαράκοντα ἔτη μετὰ τὸν σταθμὸν ἐκείνον νὰ ὀρθώσῃ τὸ ἔθνος καὶ ἕτερον σταθμόν. Ἐννοοῦμεν τὸν θρίαμβον τῆς Πίνδου. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ὁ μὲν πρῶτος ἀφορᾷ εἰς τὴν ἑναντι τῆς Ἀνατολῆς τοποθέτησιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἐνῶ ὁ δεύτερος εἰς τὴν τοῦ αὐτοῦ ἑναντι τῆς Δύσεως, ἀλλ' ἐν ταύτῃ καὶ ἑναντι τοῦ Βορρᾶ, διότι πράγματι τὰ δραματικὰ γεγονότα τοῦ 1946-1949 δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ἀντανάκλασις τῆς στρατιωτικῆς εἰσβολῆς τοῦ 1940-1941, μὲ μίαν ὅμως βασικὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων περιπτώσεων. Ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύσις εἰσβάλλουν εἰς τὸν ἐλληνικὸν γεωγραφικὸν χῶρον στρατιωτικῶς, ἐνῶ ὁ Βορρᾶς διεισδύει διαβρωτικῶς.

Καὶ ὁ δεύτερος σταθμὸς τῆς νεωτέρας ελληνικῆς ἱστορίας, τὸ 1940, τοῦ ὁποίου ἐπακριβῶς σήμερον εἶναι ἡ ἐπέτειος, φέρει ἀρκετὰ τὰ αὐτὰ πρὸς τὸν πρῶτον τοῦ 1912 γνωρίσματα. Εἶναι ἄρα γε ἀναγκαῖον ἐν τοιαύτῃ πανηγυρικῇ συγκεντρώσει νὰ ὑπομνήσωμεν δραματικὰς σελίδας, τὰς ὁποίας ὅλοι μας ἐξήσαμεν; Πιστεύοντες ὅμως εἰς τὸν διδακτικὸν χαρακτήρα τῆς ἱστορίας, ἀκόμη καὶ τῆς προσφάτου, δὲν κρίνομεν περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν ἐπιγραμματικῶς τὰ προηγηθέντα τοῦ ἀλβανικοῦ ἔπους, τῆς νέας ἐκείνης ἐθνικῆς ἐξάρσεως καὶ μεγαλείου.

Στρατιωτικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922, τραγωδία τοῦ ξερριζώματος 1.500.000 Ἑλλήνων, κρίσις οἰκονομική, καθεστωτική, κοινωνική, πολιτικὴ ρευστότης καὶ ἀνωμαλία.

Ἰδοὺ ἡ ἀπαισία λεωφόρος, τὴν ὁποίαν τὸ ἔθνος ἐπέπρωτο νὰ διατρέξῃ μέχρις ὅτου φθάσῃ εἰς τὴν ἐνότητά τοῦ 1940. Ἀλλ' ἐρωτητέον : Ἦτο ἄρα γε ἀναγκαῖον, ἦτο τῆς ελληνικῆς μοίρας ἐπιταγὴ τοῦ 1912-1913 νὰ προηγηθῇ ἡ ταπεινώσις τοῦ 1897, τοῦ δὲ 1940-1941 νὰ προηγηθῇ ἡ ἀνατριχιαστικὴ τραγωδία τοῦ 1922 καὶ ἡ πολυσύνθετος κρίσις τῶν ἐν συνεχείᾳ ἐτῶν; Πιστεύοντες ὀλιγώτερον εἰς τὴν δυσμενῆ ἑναντι ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων διάθεσιν τῆς μοίρας καὶ περισσότερον εἰς τὴν ὑπαρξίν πολυωνύμων ἀνθρωπίνων ἀδυσ-

ναμιῶν προέβημεν εἰς τὴν ἔστω ἐπιγραμματικὴν μνεῖαν τῆς θλιβεράς προεισαγωγῆς εἰς τὸ 1940.

Ὅποια δὲ καὶ πάλιν σύμπτωσις ! Τὰ πρὸ τοῦ 1910, συνεπῶς καὶ τοῦ 1912, πολιτικὰ πράγματα ἔφερον ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔθνους διὰ τῆς ἐλευθέρας λαϊκῆς ψήφου τὴν ἰσχυρὰν προσωπικότητα τοῦ Ἑλευθερίου Βενιζέλου. Τὰ πρὸ τοῦ 1936, συνεπῶς καὶ τοῦ 1940, ἔφερον διὰ διαφόρου βεβαίως ὁδοῦ τὴν ἐπίσης ἰσχυρὰν προσωπικότητα τοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ. Ἡ ἄνοδος δὲ ἀμφοτέρων ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν βασιλέων Γεωργίου Α΄ ἢ τοῦ Βενιζέλου, Γεωργίου Β΄ ἢ τοῦ Μεταξᾶ, εἶναι δὲ γνωστὴ καὶ τῶν δύο ἐκείνων ἡγεμόνων ἢ συνέσις καὶ ἡ πρὸς τὸ ἔθνος ἀγάπη των. Ἴσως δὲ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ λόγου δὲν εἶναι περιττὸν νὰ μνημονευθῇ καὶ μία ἄλλη σύμπτωσις. Ὁ Ἑλευθέριος Βενιζέλος παρὰ τὰς ποικίλας ἀντιδράσεις προσέλαβεν, ὑπουργὸς αὐτὸς ὢν τῶν Στρατιωτικῶν κατὰ τὸ 1912, ὡς ὑπασπιστὴν του τὸν τότε λοχαγὸν Ἰ. Μεταξᾶν. Ὁ λόγος δὲ τῆς προτιμήσεως ἐκείνης εἰρίσκεται εἰς παραδοθεῖσαν στοιχομυθίαν Βενιζέλου - Ζορμπᾶ, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου καὶ τοῦ κινήματος τοῦ Γουδὶ.

Καὶ τότε, δηλ. τὸ 1912, καὶ τώρα, δηλ. τὸ 1940 τὸ ἔθνος εὐρέθῃ ἤνωμένον. Ποῖος δὲν ἐνθυμεῖται τὴν εἰκόνα τὴν ὁποίαν προσέφερε τὸ Πανελλήνιον τὴν πρωΐαν ἐκείνην τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, ὅτε αἱ σειρήνες εἰς τὰ ἀστικά κέντρα καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ χωρία ἐσήμαινον συναγεμισμόν ; Ὁ Ἕλλην στρατιώτης τοῦ 1940 ἔσπευδεν εἰς τὰ ὅπλα, ὄχι διὰ νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς ἀπελευθέρωσιν ὑποδούλων ἀδελφῶν. Ἐσπευδε τὴν φορὰν ταύτην νὰ χύσῃ τὸ αἷμά του πρὸς διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας του, τὴν ὁποίαν μὲ τόσας θυσίας εἶχεν ἀποκτήσει. Ὁ Ἕλλην στρατιώτης τοῦ 1940 διησθάνετο, ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν ἀπέβλεπεν, ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ἑξασφάλισιν στρατηγικῶν θέσεων διὰ τὸν ἀγῶνά του ἐναντίον τῶν ἰσχυρῶν ἀντιπάλων του. Ἐκινήθη ἐναντίον του ὑπεῖκων εἰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἱστορίας του καὶ τῆς γεωγραφίας τῆς χώρας του. Ἰδοὺ τὰ αἷτια καὶ αἱ ἀφορμαὶ τῆς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐπιθέσεως τοῦ 1940.

Ἀλλὰ ποῖα ἡ ἱστορία ἐκείνη, ἡ δημιουργὸς τῶν αἰτίων τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως ; Ὁ βραχὺς χρόνος μιᾶς ὁμιλίας δὲν ἐπιτρέπει τὴν παράθεσιν τούτων.

Τὰ πραγματικὰ αἷτια τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως μᾶς δίδει ἄλλως τε Ἰταλὸς ἀντιφασιστής, ὁ Vittorio Campini, ἐκ τοῦ πρώτου στενοῦ περιβάλλοντος τοῦ Μουσσολίνι. Οὗτος γράφων κατὰ τὴν 10ην Νοεμβρίου 1940 εἰς τὸ Sunday Sun τοῦ Λονδίνου, παραθέτει τὰ ὅσα περὶ τῶν κοσμοκρατορικῶν του σχεδίων ὁ Μουσσολίνι εἰς ἰδιωτικὰς συνομιλίας των ἀνέπτυσε κατὰ Σεπτέμβριον 1922 : « Πρὶν ἢ ἀποθάνω, τοῦ ἔλεγε, βλέπω νὰ διαγραφῇ ἐπάνω εἰς τὸν γαλανὸν ἰταλικὸν οὐρανὸν μία ἀναγεννωμένη αὐτοκρατορία τῶν Καيسάρων. Βλέπω τὸν μεγαλύτερον υἱόν μου νὰ διασχίζῃ διὰ μίαν ἀκόμη

φοράν τὸν Νεῖλον. Καὶ βλέπω τὴν Εὐρώπην ὁλόκληρον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ νέου Καίσαρος».

Ὁ αὐτὸς ἀρθρογράφος προβαίνειν περαιτέρω μεταξὺ ἄλλων τονίζει : « Ἀνέκαθεν ὁ Μουσσολίνι ἀπέβλεπεν εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἀλβανία ὑπῆξε τὸ πρῶτον βῆμα ».

Αἱ πραγματικαὶ βλέψεις τοῦ φασισμοῦ ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν χώρας (Ἀλβανίας) προδίδονται καὶ ὑπὸ πλείστων συμβάντων καὶ ἐπισήμων ἐνεργειῶν. Χαρακτηριστικὸν ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τοπωνύμια τῆς Ἀλβανίας καὶ βορ. Ἡπείρου ἀντικατεστάθησαν δι' ἄλλων τῆς συγχρόνου ἀκόμῃ φασιστικῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ εἰσβολέως. Οὕτω τὸ ἐλληνικὸν *Ἀγιοι Σαράντα*, ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς συζύγου τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Τσιάνο καὶ θυγατρὸς τοῦ Ἰταλοῦ δικτάτορος *Ἐντα*.

Ὁ ἐχθρὸς, ἐπηρμένος ἀπὸ τὰς μέχρι τότε ἐπιτυχίας του εἰς τὴν Αἰθιοπίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν, ἐλησμόνησεν ὥρισμένας σελίδας τῆς ἐλληνικῆς ιστορίας, ὅπως ἐκείνην τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, ὅτε τοὺς πρέσβεις τοῦ Μεγάλου Βασιλέως, τοὺς ὁποίους ὁ μέγαλαυχος Ἀσιάτης ἡγέτης εἶχεν ἀποστείλει διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ, δηλ. ὑποταγὴν, ἔρριψαν εἰς βαθὺ φρέαρ, ἵνα ἐκείθεν ἀντλήσουν γῆν καὶ ὕδωρ ὅσον καὶ ἂν ᾔθελον. Ἐλησμόνησαν ἐπίσης τὸ « Μολὼν λαβὲ » τῶν Θερμοπυλῶν. Ἠγνόησαν ἀναμφιβόλως καὶ τὸ πνεῦμα τῆς καθολικῆς θυσίας τὸ ἐνυπάρχον εἰς τὴν πρὸς τὸν Μωάμεθ τὸν Πορθητὴν ἀπάντησιν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, ὅταν ὁ πρῶτος ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τῆς Πόλεως : « Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι, οὐτ' ἐμόν ἐστίν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ γάρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν ».

Μεταξὺ τοῦ 1940 καὶ τῶν ἱστορικῶν περιπτώσεων τὰς ὁποίας ἐμνημονεύσαμεν ἰσχύουν ἀπολύτως ἀναλογίαι. Πανίσχυροι καὶ πολυάνθρωποι οἱ εἰσβολεῖς, ὀλιγάριθμοι καὶ ὕλικῶς ἀνίσχυροι οἱ ἀπειλούμενοι. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι, καθὼς καὶ οἱ τοῦ 1940 ἠγνόησαν τὴν ὑπεροχὴν καὶ ἐβροντοφώνησαν τὸ *ὄχι*. Τὸ τελεσίγραφον περὶ ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ἰταμοῦ φασιστοῦ δικτάτορος, τὸ διὰ λόγους ψυχολογικοὺς κατὰ τὴν 3ην προωήν ἐπιδιοθεὶν εἰς τὸν πρὸς τοῦτο ἀφυπνισθέντα πρωθυπουργόν, ἀπερρίφθη λακωνικώτατα διὰ τοῦ θρυλικοῦ « ΟΧΙ ».

Διὰ τὰς μυριάδας τῶν τοξοτῶν του ἐνησμενίζετο ὁ Ξέρξης, ὅταν ἐκάλει τοὺς τριακοσίους τῶν Θερμοπυλῶν νὰ παραδοθοῦν καὶ νὰ ἀφήσουν ἐλεύθερον τὸν δρόμον πρὸς Νότον. Διὰ τὰ ὀκτὼ ἑκατομμύρια λόγχας ἐκόμπαζεν ὁ Μουσσολίνι, ὅταν διὰ τῆς προπαγάνδας του προπαρεσκεύαζε τὴν ἐπίθεσιν. Ὑπελόγιζεν εἰς τὴν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τρομοκρατίαν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, εἰς τὴν λιποψυχίαν τῶν ἐνόπλων Ἑλλήνων. « Μολὼν λαβὲ » ἦτο ἡ ἀπάντησις εἰς τὸν πρῶτον, « *ὄχι* » ἦτο εἰς τὸν δεύτερον. Καὶ τοῦ Σπαρτιατοῦ βασιλέως ἡ ἀπάντησις καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Μεταξᾶ τὸ *ὄχι* ἀπετέλουν ἀπάντη-

σιν ἐνὸς ὁλοκλήρου λαοῦ, τοῦ ἑλληνικοῦ. Ξέρξης καὶ Μουσσολίνι δὲν ὑπελόγισαν τὴν *ἐλληνικὴν ψυχὴν*, τὴν ἑλληνικὴν εὐψυχίαν. Ἀντιπαρῆλθον τὸ ὅτι ὁ ὕρκος τῶν Ἀθηναίων ἐφῆβων ἦτο «οὐ ποιήσομεν περὶ πλείονος τὸ ζῆν τῆς ἐλευθερίας», καὶ ὅτι, ἑλληνικὸν εἶναι τὸ δίδαγμα «Τεθνᾶναι καλῶς μᾶλλον ἢ ζῆν αἰσχωρῶς», καὶ τέλος τὸ ὅτι ὁ νεώτερος ἑλληνισμὸς ἔχει γαλουχηθῇ μὲ τὸ «καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ».

Οὕτως, ἀντὶ τοῦ ἀναμενομένου καὶ τὸ ὅχι ἠκούσθη, καὶ ἡ φωνὴ τῶν σειρήνων ἀντήχησεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος. Ἀντὶ τῆς ἀνεμποδίστου καθόδου καὶ ἀντὶ τῶν θριαμβευτικῶν παρελάσεων εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ἐπηκολούθησεν ἡ σειρὰ τῶν ἀντιθέτων θριάμβων τῆς Πίνδου, τῆς Κορυτσαῆς, τοῦ Ἰβάν, τοῦ Μοράβα, τοῦ Πόγραδετς, τοῦ Ἀργυροκάστρου, τοῦ Τεπελενίου, τῆς Χειμάριας, τῆς Τρεμπεσίνας. Δὲν ἦσαν δὲ οἱ δρόμοι τῆς φασιστικῆς Ρώμης ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἶδον αἰχμαλώτους Ἕλληνας, ἀλλὰ οἱ τῶν Ἀθηνῶν εἰσβολεῖς. Καὶ πράγματι τότε δὲν ἐπετεύχθη ἡ προσδοκωμένη ἐπαναβίωσις τῆς εἰκόνος τὴν ὁποίαν ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ, Πολύβιος, Διόδωρος, Πλούταρχος, μᾶς διέσωσαν, εἰκόνος τῶν ὁδῶν τῆς θριαμβευούσης ἀρχαίας Ρώμης καὶ τοῦ διασυρομένου Ἕλληνος βασιλέως, τοῦ Περσέως, μετὰ τῆς οἰκογενείας του, τῶν ἀξιωματούχων του, τῶν στρατιωτῶν του, τῶν θησαυρῶν του.

Ἡ ἀπὸ διεθνoῦς πλευρᾶς σημασία τῆς ἑλληνικῆς συμβολῆς κατὰ τὸ 1940 - 1941 εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων τῆς Δύσεως προβάλλει διὰ τῆς ἀντιπαρβολῆς πρὸς ὀρισμένα γεγονότα, εἰς ἄλλους τομεῖς τῆς συγκρούσεως ἀνὰ τὸ ἀτέλεστον μέτωπον τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου. Καὶ πράγματι ἡ Πολωνία, κράτος κατὰ πολὺ ἰσχυρότερον, πλουσιώτερον καὶ πολυανθρωπότερον τοῦ ἑλληνικοῦ, εἶχε καταρρεῦσει ὡς χάρτινος πύργος ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν· ἡ Νορβηγία, κράτος πλουσιώτερον καὶ ἐξ ἴσου ἂν μὴ μὲ περισσότερα ἢ τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος φυσικὰ ἐμπόδια, κατελήφθη κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος· ἡ Ὀλλανδία καὶ τὸ Βέλγιον, κράτη ἀποικιακὰ καὶ μὲ ἰδικήν των πολεμικὴν βιομηχανίαν, δὲν ἀντέστησαν εἰς τὸν εἰσβολέα ἐπὶ περισσότερον χρόνον· ἡ Γαλλία τέλος, ἡ μεγάλη αὐτὴ Δύναμις, ὀκτῶ ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην τοῦ Σῶμ ἦτο πανικόβλητος καὶ ἔσπευδε πρὸς συνθηκολόγησιν. Τὶ δὲ συνέβη μὲ τὴν μικρὰν Ἑλλάδα; Ὀκτῶ ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐμάχοντο βαθέως ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἔδαφους, συλλαμβάνοντα αἰχμαλώτους καὶ ἐνισχύοντα τὸν ἀνεπαρκῆ ὀπλισμὸν των διὰ τῶν ἐγκαταλειπομένων ὑπὸ τῶν εἰσβολέων βαρέων καὶ ἐλαφρῶν ὅπλων των.

Διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἐπηλήθευσε τὸ τοῦ Ἰσοκράτους, «Ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶναι γεωγραφικόν τι σημεῖον, ἀλλὰ ἰδέα». Πράγματι δὲ εἰς τὰ ξενοκρατούμενα βορειοηπειρωτικὰ βουνὰ ἡ Ἑλλὰς ὡς ἰδέα καὶ ὡς παράδοσις ἐθριαμβευν.

Οἱ Ἕλληνες τοῦ 1940 χάρις εἰς τὸ ἀπαράμιλλον θάρρος των, τὸν ἐν-
 θουσιασμόν των, τὴν πίστιν των καὶ τὴν ἐνότητά των ἀπέδειξαν, ὅτι ὁ Ἕξων
 Χίτλερ-Μουσσολίνι δὲν ἦτο ἀνίκητος, ὅχι δὲ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἐβοήθη-
 σαν δεκάδας ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, τρομοκρατημένων ἐκ τῶν ἀλλεπαλ-
 λήλων συντριπτικῶν νικῶν τοῦ Ἕξονος, νὰ ἐπανακτήσουν τὸ θάρρος των
 καὶ τὴν αἰσιοδοξίαν των διὰ τὴν τελικὴν ἔκβασιν τῆς τρομερᾶς ἐκείνης
 συγκρούσεως. Οἱ αὐτοὶ Ἕλληνες, ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι, πρῶτοι αὐτοί,
 ἐχάρισαν εἰς τὸ συμμαχικὸν στρατόπεδον τὸ πρῶτον μερίδιμα τῆς νίκης εἰς
 τὸν ἀγῶνά των ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ἀποτελεῖ ὁμολογουμένην ἀλήθειαν,
 ὅτι αἱ ἀπροσδόκητοι νῖκαι τῶν Ἑλλήνων ἀνέτρεψαν τὰ στρατηγικὰ σχέδια
 Χίτλερ-Μουσσολίνι. Τέλος δὲ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος συνέβαλε καὶ συνετέλεσεν
 ὅσον οὐδὲν ἄλλο μικρὸν εὐρωπαϊκὸν ἔθνος εἰς τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος.

Ἀλλὰ θὰ ἤμην ἐκτὸς τοῦ βαθυτέρου νοήματος τῆς σημερινῆς ἐορτῆς,
 ἐάν, ἔστω καὶ δι' ἐλαχίστων, δὲν ἀπηυθυνόμην καὶ πρὸς τὴν σπουδάζουσαν
 νεολαίαν ἵνα τονίσω, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν κεκλημένη νὰ συνεχίσῃ
 τὸ ἔργον τῆς ὁλοκληρώσεως τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς, καὶ
 ἵνα συστήσῃ εἰς αὐτὴν ἐπαγρύπνησιν, ἐργασίαν καὶ αἰσιοδοξίαν διὰ τὸ μελ-
 λον, ἐν μέλλον σεμνῆς ὑπερηφανείας, ἀποφασιστικότητος καὶ πεποιθήσεως,
 ὅτι τὸ δίκαιον εἶναι πάντοτε μὲ τὸ μέρος τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες οὐδέ-
 ποτε μετῆλθον κατακτητικὴν ἀφομοιωτικὴν πολιτικὴν. Ἀδιάψυστον δὲ τού-
 του μαρτυρίαν ἀποτελεῖ τὸ ὀλιγάνθρωπον τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους παρὰ τὴν
 μακραίωνα καὶ μεγαλειώδη ἱστορίαν του. Ἐπαγρύπνησις ἐνδείκνυται σήμερον,
 ὅτε καὶ πάλιν ἡ Ἑλλάς εὐρίσκεται εἰς τὸ μεταίχμιον τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ
 ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τοῦ φιλελευθέρου εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος.

Ἄλλ' ἐν κατακλείδι ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν καθ' αὐτὸ χαρακτηριστὴρα τῆς
 σημερινῆς ἐπ' εὐκαιρίᾳ δύο μεγάλων γεγονότων ἐορτῆς, πανηγύρεως ἐν τῇ
 ἀρχικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως.

Εἶναι δὲ οὗτος ἐπιμνημόσυμος, εἶναι εὐγνωμοσύνης. Εἶναι ἡμέρα ἐπι-
 κοινωνίας μὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἡρώων ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἔχυσαν τὸ αἷμά των
 διὰ νὰ παύσῃ τὸ Πανελλήνιον νὰ εἶναι εἰς λαὸς ἐντροπομένων, ἀπαισιοδοξῶν
 καὶ περιφρονημένων. Εἶναι τὰ θύματα εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐθνικῆς ἀνατά-
 σεως καὶ αὐτοπεποιθήσεως.

Εἶναι ἡμέρα μνημοσύνου ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀθηνᾶς, ὑπὸ τὰς πτέρυγας
 τῆς ἀθηναϊκῆς γλαυκός. Εἶναι μνημόσυνον ἐκείνων, εἰς τὴν θυσίαν τῶν
 ὁποίων τὸ ἀρχαῖον ἀπόφθεγμα «μητρός τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προ-
 γόνων ἀπάντων τιμωτέρόν ἐστιν ἡ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον»,
 εὔρε διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν πραγμάτωσιν. Εἶναι ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν
 εἶναι δυνατόν εἰμὴ νὰ μνησθῶμεν τῆς ἀρχαίας γνώμης, «Ἀγῆρατοι μὲν αἱ
 μνῆμαι τῶν ὑπὲρ Πατρίδος τετελευτηκότων, ζηλωταὶ δὲ ὑπὸ πάντων ἀνθρώ-
 πων αἱ τιμαί»!

Ἀγῆρατος, λοιπὸν, θὰ εἶναι καὶ ἡ μνήμη τῶν ὑπὲρ πατρίδος εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ἡρωϊκῶς ἀγωνισαμένων καὶ πεσόντων μαχητῶν, τῶν πρώτων μὲν διὰ νὰ ἀπελευθερώσουν χώραν μεγάλην, ἱστορικὴν καὶ πολυσήμαντον διὰ τὸν ἑλληνισμόν, τῶν δὲ δευτέρων διὰ νὰ περισώσουν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους. Καὶ διὰ τοὺς μὲν καὶ διὰ τοὺς δὲ ἰσχύει τὸ τοῦ Εὐριπίδου « Τί γὰρ πατρώας ἀνδρὶ φίλτερον χθονός ; ».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΑΞ. ΚΟΛΙΑΣ